

**IRATOK A NEMZETISÉGI KÉRDÉS
TÖRTÉNETÉHEZ MAGYARORSZÁGON
A DUALIZMUS KORÁBAN**

VIII. KÖT.

1917–1918

**KEMÉNY G. GÁBOR GYŰJTÉSÉT KIEGÉSZÍTETTE ÉS
JEGYZETEKSEL ELLÁTTA:**

**ÁBRAHÁM BARNA – GYARMATI ENIKŐ – SZARKA LÁSZLÓ –
SZÁSZ ZOLTÁN.**

**A SZÖVEGET GONDOZTA:
KEMÉNY GÁBOR**

MTA BTK Történettudományi Intézet

Budapest

2019

TARTALOMJEGYZÉK

1. Iratok I. (IV.) Károly és a Központi Hatalmak 1916. decemberi békekezdeményezéséhez

- A) 1916. november 21. – IV. Károly király proklamációja és békemanifesztuma
- B) 1916. december 12. – A Központi Hatalmak békejegyzéke az Antant-hatalmak kormányaihoz
- C) 1917. január 5. – Frederic C. Penfield bécsi amerikai nagykövet által a cs. és kir. külügyminisztériumban átadott válaszigyzéke a Központi Hatalmak békekezdeményezésére

2) Iratok az 1916. évi román támadás után az erdélyi románok ellen hozott intézkedésekről

- A) 1916. dec. 19 – Sándor János belügyminiszter átirata Tisza István gróf miniszterelnökhöz, hogy az erdélyi támadás után a román hadakkal elmenekült román értelmiségiek külföldi politikai kapcsolatai feltárására Bukarestben vizsgálatok történjenek
- B) 1917. január 3. – Bodó Sándor marosvásárhelyi főügyész jelentése Balogh Jenő igazságügy-miniszterhez az erdélyi román katonai intervenció során eltávozottakkal kapcsolatban hozott 1916. dec. 1-jei rendelet alapján folyamatba tett bünvádi eljárásokról szóló összefoglaló kimutatás tárgyában
- C) 1. 1917. március 9. – Hírlapi tudósítás Pop Dávid szászhermányi görögkeleti lelkész és társai ellen a Kolozsvári hadosztálybíróság által hozott ítéletről
- D) 1917. május 19. – Sándor János belügyminiszter előterjesztése a minisztertanácsban az erdélyi román értelmiség rendészeti ellenőrzése és megfigyelése tárgyában. MT 1917: 9/29
Iványi E.: Min. tan. jkv. 252 – 253. l.
- E) 1917. június 13. – A fővárosi sajtó híradása a nagyszebeni „Gazeta Transilvaniei” megszűnéséről

3) Thomas Woodrow Wilson 1917. januári üzenete a béke általános feltételeiről és ennek egykorú osztrák-magyar visszhangja

- A) 1917. jan. 23. – Thomas Woodrow Wilson üzenete az amerikai szenátushoz „a győzelem nélküli és maradandó béke” létrehozása tárgyában
- B) 1917. jan. 24. – Tisza István válasza Lovászy Márton Károlyi-párti képviselő interpellációjára a wilsoni békekezdeményezésre adandó válasz tárgyában.
- C) 1917. jan. 25. – Tisza István magyar miniszterelnök levele Frederic C. Penfield bécsi amerikai nagykövetnek Wilson elnök szenátusi üzenete tárgyában
- D) 1917. jan. 29. – Frederic C. Penfield bécsi amerikai nagykövet válasza Tisza István magyar miniszterelnöknek
- E) 1917. jan. 31. – Lukács György v. miniszter, belső titkos tanácsos, a közös külügyminisztérium „A Monarchia” című szemléjében a lap vezető helyen közölt cikke W. Wilson szenátusi üzenetéről

4) Iratok a Jugoszláv Bizottság monarchiaellenes propagandatevékenységéről 1917 első harmadában. Válogatás a Bulletin Yougoslave írásából

- A) 1917. jan. 1. A Jugoszláv Bizottság nyilatkozata I.(IV.) Habsburg Károly császár és magyar király koronázása alkalmából

- B) 1917. febr. A Szövetségesek válasza Thomas Woodrow Wilson amerikai elnöknek és Ausztria-Magyarország jugoszlávjai (Részlet)
- C) 1917. febr. 6. A Svájcba emigrált szlovének Thomas Woodrow Wilson amerikai elnökhöz intézett távirata
- D) 1917. ápr. A Jugoszláv Bizottság Thomas Woodrow Wilson elnökhöz intézett nyilatkozata az Amerikai Egyesült Államok hadba lépése kapcsán
- E) 1917. ápr. 23. Rövid híradás a Jugoszláv Bizottság tagjainak látogatásáról William Grave Sharpnál, az Amerikai Egyesült Államok párizsi nagyköveténél

5) Iratok a Ferdinand Juriga elleni bűnvádi eljárás kérdéséhez

- A) 1917. febr. 5. – Juriga Nándor szlovák nemzetiségi képviselő felszólalása „A hazáért küzdő hősök emlékének megörökítéséről” szóló törvényjavaslat képviselőházi tárgyalásakor
- B) 1917. jún. 8. – Igazságügy-miniszteri feljegyzés és átirat-fogalmazvány a pozsonyi főügyészhez és a belügyminiszterhez az 1917. évi Juriga-ügyben
- C) 1917. jún. 22. – Jekel Péter belügyminiszteri osztálytanácsos átirata Vázsonyi Vilmos igazságügy-miniszterhez a Juriga Nándor szlovák nemzetiségi képviselő ellen folyamatban lévő eljárás tárgyában

6) Az Ausztria-Magyarországgal köthető különbéke kérdése brit külügyi körökben 1917 elején

- A) 1917. febr. 12. – Sir Eric Drummond miniszteri titkár memoranduma az Ausztriával köthető különbéke kérdéséről
- B) 1917. febr. 17. – Charles Hardinge helyettes külügyi titkár pozitív hangú észrevételei Balfour külügyminiszterhez Sir Eric Drummond memorandumáról
- C) 1917. febr. 19. – Robert Cecil brit külügyminiszterhelyettes támogató megjegyzései Balfour külügyminiszterhez Sir Eric Drummond memorandumáról
- D) 1917. jan.–febr. – H. W. Steed erőfeszítései Angliában és Franciaországban az Ausztriával kötendő különbéke ellen (részlet a szerző emlékirataiból)

7) Iratok a frankofón Svájc területén működő nagyszerb és délszláv propagandáról. A cs. és kir. berni követség és a lausanne-i alkonzulátus 1917. évi jelentései

- A) 1917. febr. 12. A cs. és kir. lausanne-i alkonzulátus jelentése gr. Tisza István magyar miniszterelnök részére a szerbek genfi tevékenységéről.
- B) 1917. márc. 23. A cs. és kir. lausanne-i alkonzulátus jelentése a Lausanne-ban alapított délszláv ifjúsági egyesületről
- C) 1917. ápr. 12. A cs. és kir. külügyminisztérium átirata a magyar miniszterelnökséghez a genfi „Vila” délszláv ifjúsági egyesületnek az orosz forradalom alkalmából az orosz kormányhoz intézett nyilatkozatáról
- D) 1917. ápr. 17. Einem ezredes berni cs. és kir. katonai attasé jelentése a délszláv propagandáról a cs. és kir. vezérkari főnökség nyilvántartó irodája számára
- E) 1917. ápr. 19. Br. Musulin cs. és kir. berni követ jelentése gr. Ottokar Czernin osztrák-magyar külügyminiszterhez
- F) 1917. jún. 5. A cs. és kir. berni követség jelentése egy Svájcban tartandó délszláv kongresszus terveiről
- G) 1917. júl. 4. A cs. és kir. berni követség átirata a magyar miniszterelnökséghez a genfi Le Genevois-ban 1917. júl. 4-én kiadott jugoszláv nyilatkozatról

- H) 1917. júl. 21. A lausanne-i cs. és kir. alkonzulátus jelentése a Genfben tapasztalt délszláv propagandáról
- I) 1917. szept. 23. A cs. és kir. háborús propagandairoda 10585. számú átírat a Svájcban zajló délszláv agitáció tárgyában
- J) 1917. okt. 24. A közös külügyminisztérium átírat Wekerle Sándor magyar miniszterelnökhöz a Svájcban működő szerb propagandáról

8) Iratok a horvát államépítő törekvések fejlődéséhez 1917 első félévében

- A) 1917. márc. 9. – A horvát szabor többségének IV. Károlyhoz intézett feliratából
- B) 1917. aug. 5. – Hírlapi tudósítás Radics István horvát parasztpárti képviselő „a szabad és egyesített Horvátország”-ról mondott 1917. augusztus 4-i horvát országgyűlési felszólalásáról

9) Iratok a horvát–magyar hazaárulási vitáról

- A) 1917. márc. 21. – Szmrecsányi György interpellációja a belgrádi titkos iratok ügyében, gr. Tisza István elutasító válasza és br. Rajacsich József visszautasító felszólalása
- B) 1917. márc. 23. – Szmrecsányi György felszólalásának belpolitikai háttere a munkapári sajtó-kommentár szerint
- C) 1917. márc. 24. – A Szmrecsányi-féle „hazaárulási” interpelláció vezércikk-kommentárja a Budapesti Hírlapban
- D) 1918. aug. 7. – Br. Rajacsich József cáfoló felszólalása és Wekerle Sándor miniszterelnök elégtétel-szolgáltatása

10) Iratok a bécsi birodalmi gyűlésben létrehozott Délszláv Klubjának politikájáról a Reichsrat 1917. májusi összehívását követően

- A) 1917. máj. 23[–29]. A párizsi „La Nation Tchèque” híradása az osztrák birodalmi gyűlés képviselőiből létrehozandó Délszláv Klub megalakulásáról
- B) 1917. máj. 29. A Pesti Hírlap közlése a Délszláv Klub megalakítását megelőző tárgyalásokról
- C) 1917. máj. 30. A Pesti Napló tudósítása a birodalmi gyűlés megnyitó üléséről
- D) 1917. máj. 30. A Délszláv Klub nyilatkozata
- E) 1917. jún. 2. A Jugoszláv Bizottság állásfoglalása a bécsi birodalmi gyűlés megnyitása kapcsán
- F) 1917. jún. 12. Részlet a Délszláv Klub elnökének, Antun Korošecnek képviselőházi beszédéből
- G) 1917. jún. 13. Sajtóreakciók a Délszláv Klub elnökének képviselőházi beszédére
- H) 1917. jún. 14–17. A Délszláv Klub politikájának hatása a magyar belpolitikára sajtóhírek tükrében
- I) 1917. jún. 15. Részletek a bécsi délszláv képviselők (Délszláv Klub) interpellációjából
- J) 1917. jún. 27. Bécsi parlamenti reagálás a Délszláv Klub interpellációjára a Pesti Hírlap közlésében
- K) 1917. jún. 27. A Délszláv Klub kijelentése az osztrák kormány támogatásáról
- L) 1917. júl. 5. Br. Madarassy-Beck Gyula interpellációja gr. Esterházy Móric magyar királyi miniszterelnökhöz az osztrák képviselőházban elhangzott nemzetiségi nyilatkozatok értékeléséről

- M) 1917. júl. 11. Gr. Esterházy Móric miniszterelnök válasza br. Madarassy-Beck Gyula interpellációjára a külügyi politika és Ausztriához való viszonyunk tárgyában

11) Iratok a nemzetiségi és a választójogi kérdés összefüggéseinek 1917. évi megítéléséről

- A) 1917. máj. 22. – A Národnie noviny vezércikke a nemzetiségi kérdés és a korszerű választójog megoldásának elválaszthatatlan összefüggéséről
- B) 1917. máj. 25. – Gr. Tisza István lemondott miniszterelnök 1917. máj. 24-i, a Munkapártban elmondott beszédének a nemzetiségi kérdéstről és a választójog kérdéséről szóló része
- C) 1917. szept. 26. – A „Népszava” vezércikke a választójogi küzdelem és a megoldandó nemzetiségi kérdés kapcsolatáról
- D) 1917. dec. 13. – Az 1917. decemberi választójogi törvényjavaslat 1910–15. évi Képv. Ir. LXI. 11–25. l.
- E) 1918. júl. 2. – Brandsch Rudolf erdélyi szász nemzetiségi képviselő beszéde a titkos választójog ügyében az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvényjavaslat általános vitájában

12) Iratok Mihalovich Antal horvát bán kinevezéséről és működéséről

- A) 1917. jún. 8. Gr. Tisza István magyar királyi miniszterelnök felterjesztése Ő cs. és kir. Felségéhez br. Skerlecz Ivánnak, Horvát-Szlavón-Dalmátországok bánjának állása alól való felmentéséről
- B) 1917. jún. 27. Gr. Esterházy Móric magyar királyi miniszterelnök felterjesztése Ő cs. és kir. Felségéhez Mihalovich Antalnak Horvát-Szlavón-Dalmátországok bánjává leendő kinevezéséről
- C) 1917. júl. 6. Mihalovich Antal horvát bán átirata a magyar királyi miniszterelnökhöz kinevezése tárgyában
- D) 1917. júl. 13. A Világ tudósítása a báni programbeszéd lényeges elemeiről
- E) 1917. júl. 14. A kormányajtó tudósítása Mihalovich Antal horvát bán budapesti tárgyalásairól és a horvát pártvezéreknek a szaborban a bán programbeszédével kapcsolatban elhangzott felszólalásairól
- F) 1917. aug. 8. Mihalovich Antal horvát bán válasza a szaborban Radics Istvánnak a fiumei és a muraközi kérdés horvát vonatkozásaival kapcsolatban a horvát országgyűlés indemnitási vitája keretében elhangzott beszédére az „Az Újság” közlésében
- G) 1917. szept. 8. Tábori Kornélnak, a Pesti Napló zágrábi tudósítójának interjúja Mihalovich Antal horvát bánnal a délszláv kérdéstről
- H) 1918. febr. 5. Bajza József a horvát kormány belpolitikájáról és a délszláv kérdésben tanúsított magatartásáról
- I) 1918. máj. 30. Mihalovich Antal horvát bánnak a közös osztrák-magyar minisztertanácson kifejtett nézetei a délszláv problémáról
- J) 1918. júl. 17. Katona Móric vezércikke az „Az Újság”-ban a horvát bánt horvát alkirálynak nevező felszólalás „nagyhorvát” politikai háttéréről
- K) 1918. aug. 29. A Világ tudósítása a horvát bán megingott politikai helyzetéről
- L) 1918. okt. 8. Az uralkodóhoz intézendő felterjesztés-tervezet Mihalovich Antal horvát-szlavón bán felmentése, Unkelhäusser Károly báni és Wekerle Sándor miniszterelnök ideiglenes horvát-szlavón-dalmát miniszteri kinevezése tárgyában

13. Iratok a délszláv államegységet bejelentő korfui nyilatkozatról

- A) 1917. júl. 20. A délszláv államegységet bejelentő „Korfui Nyilatkozat”-nak E. Beneš „La Nation Tchèque” című politikai szemléjében közölt szövege
- B) 1917. júl. 29. A „Nemzeti Egységért” montenegrói bizottság nyilatkozata csatlakozásáról a korfui paktumhoz
- C) 1917. aug. 9. Hírlapi tudósítás horvát jogpárti képviselőknek a szábor indemnitási vitája keretében a Monarchia belső átalakítását sürgető felszólalásairól a korfui nyilatkozat után
- D) 1917. aug. 9. „A korfui paktum és az osztrák sajtó” a frankofón svájci sajtóban
- E) 1917. aug. 10. Br. Alexander Musulin cs. és kir. berni követ politikai jelentése gr. Ottokar Czernin külügyminiszternek a korfui nyilatkozat svájci sajtófogadtatásáról és a hatása elleni lépésekről
- F) 1917. aug. 11. Az Adria, az olaszok és a szlávok a magyar sajtóban
- G) 1917. aug. 14. Horvát tudósítás a „korfui paktumra” adott olasz reakcióról
- H) 1917. aug. 21. Nikola Pašić szerb miniszterelnök sajtónyilatkozata a „korfui paktumról”
- I) 1917. aug. 22. Olasz sajtóreakció Nikola Pašićnak a korfui nyilatkozattal kapcsolatos kijelentéseire

14) Iratok a horvát trialista törekvésekről

- A) 1917. aug.16. – Horvát emlékirat IV. Károlyhoz a délszláv területek egyesítéséről és osztrák–magyar kondomíniumáról
- B) 1917. szept. 4. – A nagyhorvát politika alaptételei a zágrábi sajtóban
- C) 1917. szept. 5. – Vančas Josip boszniai politikus nyilatkozata a Hrvatski Dnevnikben a bosnyák politikusok uralkodói audienciájáról és a „trialisztikus mozgalmak” kérdéséről
- D) 1917. okt. 25. – Unkelhäuser Károly horvát–szlavón–dalmát miniszter cikke Horvát-Szlavonország gazdasági és pénzügyi problémáiról
- E) 1917. nov. 16. – Hírlapi tudósítás a horvát választójog reformjáról szóló törvényjavaslatnak a szábor elé terjesztéséről

15) Iratok Károlyi Mihály nemzetiségpolitikai fordulatának kezdeteiről

- A) 1917. szept. – Jászi Oszkár levele Károlyi Mihályhoz
- B) 1917. dec. 24. – Bedy-Schwimmer Rózsa levele Károlyi Mihályhoz
- C) 1918. jan. 16. – Nagy Vince függetlenségi párti országgyűlési képviselő levele Károlyi Mihályhoz

16) Iratok a nemzetiségi és a választójogi kérdés összefüggéseinek 1917-es megítéléséről

- A) 1917. máj. 22. – A Národnie noviny vezércikke a nemzetiségi kérdés és a korszerű választójog megoldásának elválaszthatatlan összefüggéséről
- B) 1917. máj. 25. – Gr. Tisza István lemondott miniszterelnök 1917. máj. 24-i, a Munkapártban elmondott beszédének a nemzetiségi kérdéstről és a választójog kérdéstről szóló része
- C) 1917. szept. 26. – A „Népszava” vezércikke a választójogi küzdelem és a megoldandó nemzetiségi kérdés kapcsolatáról
- D) 1917. dec. 13. – Az 1917. decemberi választójogi törvényjavaslat

E) 1918. júl. 2. – Brandsch Rudolf erdélyi szász nemzetiségi képviselő beszéde a titkos választójog ügyében az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvényjavaslat általános vitájában

17) Iratok gr. Tisza Istvánnak, a Nemzeti Munkapárt elnökének a választójogi és nemzetiségi politika összefüggéseivel kapcsolatos álláspontjáról

A) 1917. okt. 24. – Gr. Tisza István felszólalása a nemzetiségi kérdés választókerületi arányszámairól és a radikális választójog megvalósulásának esetleges nemzetiségi „kihatásairól” a képviselőház indemnitási vitájában

B) 1917. okt. 28. – Vázsonyi Vilmos „választójogi” miniszter beszéde és támadása gr. Tisza István ellen annak előző napi felszólalásával kapcsolatban, részben Tisza nemzetiségi politikájáról

18) A csehszlovák és a délszláv egységtörekvés kinyilvánítása a Birodalmi Tanácsban és a közvetlen magyarországi reakciók

A) 1917. máj. 30. – František Staněk cseh és Anton Korošec szlovén képviselő birodalmi tanácsi nyilatkozata a Cseh Szövetség és a Délszláv Klub nevében a Monarchián belüli csehszlovák és a délszláv egységtörekvésekről

1) A cseh nyilatkozat

2) A délszláv nyilatkozat

B) 1917. július 11. – Anton Štefánek levele Vavro Šrobárhoz a csehszlovák koncepció bizonytalan prágai helyzetéről

C) 1917. július 26. – A Szlovák Nemzeti Párt szócsövének cenzúrázott állásfoglalása a Cseh Szövetség nyilatkozatával kapcsolatban

D) 1917. augusztus 14. – Liptó vármegye törvényhatóságának közgyűlési határozata az osztrák képviselőházban egyes cseh képviselők részéről elhangzott magyarelles támadásokkal kapcsolatban

E) 1917. szeptember – A magyar kormány és a politikai közvélemény közvetlen reakciója a cseh területi igényekre

1. 1917. szept. 12. – Wekerle Sándor kinevezett miniszterelnök programbeszédének a Horvátországhoz való viszonyra és a cseh területi igényekre vonatkozó része, valamint gr. Tisza István cseh vonatkozású reagálása

2. 1917. szeptember 16. – A Magyar Hírlap vezércikke a nyilatkozat cseh fogadtatásáról

19) Jászi Oszkár nemzetiségpolitikai elemzései

A) 1917. jún. – Jászi Oszkár kommentárja a wilsonizmus magyarországi nemzetiségpolitikai összefüggéseiről

B) 1917. szept. 16. Jászi Oszkár a horvát és a délszláv egység kérdéséről

C) 1917. júl. Jászi Oszkár a délszláv egység magyar kormányzati kezeléséről

20) Iratok a görögkeleti szerb egyházi autonómia és népiskolák kérdéséhez

A) 1917. július 25. – A magyar radikális sajtó tudósítása a gör. kel. szerb metropolita által összehívott ülésen a gör. kel. szerb egyházi autonómia visszaállítását és a gör. kel. szerb nemzeti egyházi kongresszus összehívását sürgető Avakumovics-féle indítványról

B) 1917. augusztus 26. – A Világ híradása Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszternek a magyarországi görög keleti szerb népiskolák államosítását célzó előzetes intézkedéseiről

21) Iratok a román tanítóképző intézetek 1917. évi fokozott kormányzati ellenőrzéséről és a román reakciókról

- A) 1917. [júl.?] – Vallás- és közoktatásügyi miniszteri „Utasítás a görög katolikus és a görög keleti román tanító- és tanítónőképző intézetekhez kirendelt miniszteri biztosok számára”
- B) 1917. szept. 4. – Mangra Vazul nagyszombeni g. kel. román érsek-metropolita felterjesztése gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a felekezeti tanítóképző intézeteket érintő rendelete megmásítása érdekében
- C) 1917. okt. 19. – Gr. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter leirata Mangra Vazul nagyszombeni g. kel. érsek-metropolitához válaszul az egyes ottani felekezeti iskolák államosításával kapcsolatban hozott intézkedések tárgyában tett felterjesztésére
- D) 1917. szept. 12. – Pop Cs. István felszólalása a görögkeleti román tanítóképző intézetek működésének felfüggesztéséről az új Wekerle-kormány miniszterelnöki programnyilatkozata feletti vitában.
- E) 1917. nov. 17. – Br. Petricsevich Horváth Emil főispán, kormánybiztos átírata a g. kel. román egyház konzisztóriumához a határvonala felekezeti iskoláinak államosítása és e területen az iskolaügy rendezése tárgyában
- F) 1917. nov. 24. – Mangra Vazul nagyszombeni g. kel. érsek-metropolita átírata br. Petricsevich Horváth Emil kormánybiztoshoz az „erdélyi görög keleti román főegyházmegyei Consistorium” határozatáról a határszéli „kultúrhatár” tárgyában
- G) 1917. dec. 4. – „Az Újság” beszámolója gr. Apponyi Albert közel háromszáz határszéli és egyéb román iskola bezúntatását tervező akciójáról

22) A Magyarországgal kapcsolatos cseh követelések visszhangja a Képviselőházban és a korabeli magyar sajtóban 1917 őszén

- A) 1917. szeptember 29. – A Pesti Napló interjúja Václav Kľofáč birodalmi tanácsi cseh képviselővel, a cseh államjogi klub elnökével
- B) 1917. november 15. – Az Újság beszélgetése František Staněkkal, a Birodalmi Tanács cseh képviselőjével.
- C) 1917. november 20. – A cseh területi igények kérdése a Képviselőház 1917. november 20-i ülésén a Birodalmi Tanácsban november 9-én elhangzott magyarellenes nemzetiségpolitikai támadásokkal kapcsolatban
- D) 1917. november 21. – František Staněk és Anton Korošec cseh és szlovák képviselők közös interpellációja Seidler osztrák miniszterelnökhöz Wekerle Sándor magyar miniszterelnök november 20-i nyilatkozata kapcsán
- E) 1917. nov. 24. – Ernst Seidler osztrák miniszterelnök 1917. nov. 23-án az osztrák képviselőházban elhangzott válasza Staněk és képviselőtársai Wekerle miniszterelnök korábbi nyilatkozatát bíráló interpellációjára „Az Újság” szöveggözlésében
- F) 1917. november 29. – Szlovák reakció Wekerle Sándor magyar miniszterelnök 1917. november 20-i parlamenti felszólalására
- G) 1917. november 30. – Miniszterelnökségi pro domo és a belügyminiszterhez intézendő átirat-fogalmazvány birodalmi tanácsi cseh képviselőknek az északi megyékben tervezett állítólagos aláírásgyűjtő akciója tárgyában

23) 1917. nov. 9. – Szilassy Gyula „A polgárháború veszélyének elhárítása Ausztria-Magyarországon” című első emlékirata az uralkodó részére

24) Iratok a külföldi cseh–szlovák mozgalmak történetéről

- A) 1917. nov. 19. – Belügyminiszteri átirat Wekerle Sándor miniszterelnökhöz a kijevei „harmadik cseh-tót nemzeti ülés” bizottságának felhívása és aláíróinak személyi adatai tárgyában, 2 melléklettel
Melléklet 1.) 1917. május – A kijevei „harmadik cseh-tót nemzeti ülés” bizottságának felhívása
- B) [1918. febr. 14.] – A Hadfelügyeleti Bizottság útján a miniszterelnökségnek megküldött osztrák belügyminiszteri jelentés „a szlávok és csehek szervezkedése Amerikában” tárgyban
- C) 1918. márc. 4. – Közös külügyminisztériumi átirat Wekerle Sándor miniszterelnökhöz Viktor Chum helytartósági tanácsos jelentéseivel kapcsolatban a külföldi monarchiaellenes szláv mozgalmak tárgyában, 1-melléklettel
1918. jún. 28. – Melléklet: Chum helytartósági tanácsos berni jelentése az Egyesült Államokba és Kanadába kivándorolt orosz nemzetiségű lakosok Magyarország Habsburg-uralom alóli felszabadítását és a csehszlovák állam létrehívását célzó emlékiratáról

25) Iratok Bosznia–Hercegovina államjogi helyzetének kérdéséhez

- A) 1917. dec. 7. – A közösügyi bizottság (magyar delegáció) egyesült négyes albizottsága ülésén előterjesztett közös pénzügyminiszteri expozé szövege
- B) 1918. jún. 12. – A Budapesti Hírlap vezércikke a Bosznia és Hercegovina jövőjével kapcsolatos állásfoglalásról
- C) 1918. júl. 28. – A bosnyák kérdés a magyar szakértő szemével

26) Iratok a genfi „La Serbie” politikai hetilapban az Osztrák-Magyar Monarchia ellen folytatott propagandáról

- A) 1917. dec. 2. A genfi „La Serbie” politikai hetilap cikke: „Károlyi Mihály és Jászi Oszkár”
- B) 1918. jan. 12. A genfi „La Serbie” politikai hetilap vezércikke: „Lloyd George és Ausztria-Magyarország”
- C) 1918. márc. 16. A genfi „La Serbie” cikke: „A jugoszlávok harca Ausztria-Magyarország ellen”
- D) 1918. márc. 30. A genfi „La Serbie” cikke: „A szlávok Ausztria-Magyarország ellen”

27) Iratok a magyar politikai köröknek a délszláv kérdés megoldását célzó elképzeléseihez

- A) 1917. dec. 9. – Gr. Héderváry Károly, a magyar közösügyi bizottság (magyar delegáció) elnökének nyilatkozata a háborús kilátásokról és a délszláv kérdés alakulásáról
- B) 1918. szept. 4. – A magyar radikális sajtó helyzetjelentése a Mihalovich Antal horvát bán és a magyar kormányzat között fennálló feszültségről
- C) 1918. szept. 4. – Bajza József helyzetértékelése a horvátországi helyzetről
- D) 1918. október – Jászi Oszkár álláspontja a délszláv egység Monarchián belüli megvalósításáról

28) Iratok az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségi átalakítását célzó szövetségi politikáról 1918 első felében

- A) 1918. jan. 5. Részletek David Lloyd George brit miniszterelnöknek a londoni szakszervezeti kongresszuson tartott beszédéből az Osztrák-Magyar Monarchia elleni hadicélokról és a monarchiabeli nemzetiségi követelések támogatásáról
- B) 1918. febr. 24. Lord Alfred Charles Northcliffe brit propagandafőnöknek Arthur James Balfour brit külügyminiszterhez intézett írása az Ausztria-Magyarország ellen folytatandó propagandáról
- C) 1918. máj. 10. Robert Lansingnek, az Amerikai Egyesült Államok külügyminiszterének feljegyzése Woodrow Wilson amerikai elnök részére az Osztrák-Magyar Monarchiával szemben követendő politikáról
- D) 1918. máj. 30. Robert Lansingnek, az Amerikai Egyesült Államok külügyminiszterének memoranduma Woodrow Wilson amerikai elnök részére az Osztrák-Magyar Monarchiával kapcsolatos nemzetiségi politikáról
- E) 1918. jún. 27. Robert Lansingnek, az Amerikai Egyesült Államok külügyminiszterének memoranduma Woodrow Wilson amerikai elnök részére az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségeivel szemben követendő politikáról

29) A csehszlovák és a román kérdés kormányzati megítélése 1918 elején

- A) 1918. jan. 4. Jekel Péter belügyminiszteri osztálytanácsos átirata Wekerle Sándor miniszterelnökhöz a delegációk bécsi ülésével kapcsolatban megélénkülő román és cseh politikai akciókról készült jelentés tárgyában, 1 melléklettel
Melléklet: 1918. jan. 4. Belügyminisztériumi összefoglaló jelentés a delegációk bécsi üléséhez idején megkísérelt nemzetiségpolitikai érintkezésekről

30) Törvényhatósági tiltakozó feliratok 1917 őszén és 1918-ban a kormányhoz az osztrák képviselőházban Magyarország területi integritása ellen irányuló törekvések ügyében

- A) 1918. jan. 7. – Pozsony város törvényhatóságának tiltakozó felirata Wekerle Sándor miniszterelnökhöz az osztrák képviselőházban elhangzott magyarelles nemzetiségpolitikai támadások tárgyában
- B) 1918. márc. 5. – Benedek Arthur, Fogaras megye alispánjának felterjesztése Wekerle Sándor miniszterelnökhöz az osztrák képviselőházban elhangzott nemzetiségpolitikai támadások ellen tiltakozó megyei törvényhatósági bizottsági felirat ügyében,
1 melléklettel: 1918. febr. 1. Fogaras megye törvényhatósági bizottsága tiltakozó határozatának kivonata
- C) 1918. jan. 31. – Győr szabad királyi város törvényhatóságának közgyűlési határozata és felirata a csehekkel fennálló gazdasági kapcsolatok korlátozása érdekében
- D) 1918. márc. 22. – Scultéty Ferencnek, Bács-Bodrog megye alispánjának felterjesztése Wekerle Sándor miniszterelnökhöz az egyes cseh politikusok nemzetiségpolitikai támadásai ellen tiltakozó törvényhatósági felirat tárgyában,
1 melléklettel:
1918. márc. 21–22. Bács-Bodrog vármegye törvényhatósági bizottsága tiltakozó határozatának kivonata
- E) 1918. júl. 4. – Turóc megyei törvényhatósági felirat Wekerle Sándor miniszterelnökhöz birodalmi gyűlési képviselők magyarelles támadásai retorziójaként hozandó gazdasági megszorítások tárgyában

31) Iratok 1918. első feléből a cseh-szlovák egységtörekvések kinyilvánításáról

- A) 1918. január 6. – A birodalmi tanácsi és tartománygyűlési cseh képviselők vízkereszti nyilatkozata
- B) 1918. jan. 23. – Ernst Seidler osztrák miniszterelnök prágai cseh deklarációt elutasító nyilatkozata az ausztriai Képviselőházban
- C) 1918. április 1. – A cseh politikai és kulturális elit által megfogalmazott és a prágai nagygyűlésen tett „forradalmi nemzeti esküje”, valamint a Gustav Habrmann cseh szociáldemokrata képviselő által felolvasott üdvözlés a szlovákoknak
1. A cseh „forradalmi nemzeti eskü” szövege
  2. A nagygyűlés üdvözlete a szlovákoknak
- D) 1918. május 16. – A prágai nemzeti színházi manifesztáció és annak cseh és szlovák nemzetiségpolitikai következményei
- E) 1918. május 1. – A szlovák munkásgyűlésen elfogadott Liptószentmiklósi Határozat
- F) 1918. május 30.–június 1. – Az 1918. májusi morvaországi csehszlovák gyűlés magyar kormányzati visszhangja
1. 1918. május 19. – Miniszterelnökségi átirat-fogalmazvány az osztrák miniszterelnökhöz és a magyar belügyminiszterhez az Uherské Hradištěbe tervezett csehszlovák gyűlés ellen teendő intézkedések tárgyában
  2. 1918. június 1. – Mednyánszky László trencsényi főispán átirata Wekerle Sándor miniszterelnökhöz az Uherské Hradištěben tartott „cseh–morva” gyűlés lefolyásáról a belügyminiszternek tett jelentés megküldése tárgyában, 1 melléklettel
1918. május 30. – Melléklet: Mednyánszky László trencsényi főispán jelentése a belügyminiszterhez az 1918. május 26-án Uherské Hradištěben tartott „cseh–morva” gyűlés lefolyásáról

32) Chum helytartósági tanácsos berni jelentései a délszláv emigráció tevékenységéről

- A) 1918 márc. 22. – Chum helytartósági tanácsos berni sajtószemléje és jelentése a délszláv függetlenségi-forradalmi mozgalom Monarchián belüli és kívüli kapcsolatairól, publicisztikai és diplomáciai állásfoglalásairól
- B) 1918 márc. 22. – Chum helytartósági tanácsos berni jelentése a közös külügyminisztériumhoz az 1918. január 26-i londoni Orlando-Trumbić találkozóról és a délszláv függetlenségi-forradalmi mozgalom svájci olasz-jugoszláv és egyéb tanácskozásairól
- C) 1918 aug. 23. – A közös külügyminisztérium kísérő irata Wekerle Sándor miniszterelnökhöz a megküldött berni jelentések és lapszámok kapcsán a Monarchia ellen irányuló külföldi szláv mozgalmak tárgyában
- Melléklet: 1918. augusztus 9. Chum helytartósági tanácsos berni jelentése a közös külügyminisztériumhoz az angliai és svájci délszláv mozgalmak tárgyában
- D) 1918 szept. 20. – Chum helytartósági tanácsos berni jelentése a közös külügyminisztériumhoz az 1917. évi korfui deklaráció és a délszláv függetlenségi-forradalmi mozgalom olaszországi szervezkedésének fejleményeiről
- E) 1918 szept. 20. – Chum helytartósági tanácsos berni jelentése a közös külügyminisztériumhoz a délszláv függetlenségi mozgalom 1918 augusztusi tevékenységéről
- F) 1918 szept. 20. – Chum helytartósági tanácsos berni jelentése a közös külügyminisztériumhoz a külföldön működő forradalmi komiték egységmozgalmáról

G) 1918. okt. 4. – Chum helytartósági tanácsos berni jelentése a közös külügyminisztériumhoz és 1918. szeptemberi áttekintése a délszláv függetlenségi mozgalom állásáról és tárgyalásairól

33) Iratok a nagyhorvát elképzelések területi elképzeléseiről és pártpolitikai hététréről 1918 nyarán

- A) 1918. július 17. – Katona Móric vezércikke az „Az Újság”-ban a horvát bánt horvát alkirálynak nevező felszólalás „nagyhorvát” politikai háttéréről
- B) 1918. június 5. – Részletek a Starčević-féle horvát Jogpárt határozatából
- C) 1918. jún. 6. – Belső törésvonalak a horvát területi elképzelésekben

34) Iratok az erdélyi szász mozgalom 1917–1918-as tevékenységéről

- A) 1917. március 7. – Gr. Mikes Zsigmond, Brassó vármegye főispánjának felterjesztése a belügyminiszterhez az „erdélyrészi szászság németbarát érzelmei” tárgyában
ME 1918 – XII. res. – 1698. (Gépírásos egykorú másolat.)
- B) 1918. február 22. – Gr. Batthyány Tivadar felszólalása a részvénytársulati birtokok és az erdélyi szász pénzügyi hálózat szerepéről, valamint a lengyel problémáról a képviselőház indemnitási vitájában
- C) 1918. szeptember 28. – A Kronstädter Zeitung felhívása Brassó és a Barcaság szász népéhez
- D) 1918. október 24. – A „Kronstädter Zeitung” vezércikke a Monarchia népeinek wilsoni önrendelkezési elvéről, a szász nemzetiségi követelések felvetésével
- E) 1918. október 26. – A szász nemzeti követeléseket és teendőket tárgyaló emlékirat a Barcasági Szász Körzeti Bizottság előtt
- F) 1918. október 29. – Közlemény a kibővített Szász Központi Bizottság üléséről és határozatairól, különösen a kötött ingatlanforgalom felszabadításának követelésével
- G) 1918. október 30. – A Kronstädter Zeitung buzdító szövege a szász nemzeti tanács tagjaihoz

35) Iratok Bleyer Jakab német nemzetiségi kérdés kapcsán kifejtett véleményéről

- A) 1917. március – Bleyer Jakab álláspontja a hazai németekkel szembeni helyes politikáról
- B) 1918. március – Bleyer Jakab vitacikke Révai Mór „A magyarság ügye külföldön” című munkájával kapcsolatban a hazai németsegről

36) A szlovák hungarofil nemzetképzési dokumentumai a világháború második felében

- A) 1917. január 16. – Bonkáló Sándor cikke a szlovák középiskolai tanítási nyelv helyzetéről
- B) 1917. június 5. – A kormánybarát szlovák sajtó tiltakozó vezércikke a cseh államjogi nyilatkozat ellen
- C) 1917. december 30. – A kormánybarát szlovák sajtó szlovákok részvételéről a külföldi csehszlovák hadseregben
- D) 1917. december – Podhradszky György átfogó tanulmánya a csehszlovák nemzetegység tétele ellen
- E) 1918. február 3. – A kormánybarát szlovák sajtó cáfoló vezércikke a csehszlovák nemzetegység kérdésében

F) 1918. április 5. – A kormánybarát szlovák sajtó vezércikke a radikális cseh politikáról és a cseh–szlovák politikai kapcsolatokról

37) A román hungarofil nemzetképzési dokumentumai a világháború második felében

A) 1917. febr. 14. – A munkapárti sajtó a hazai románok hűségnyilatkozatáról

B) 1918. okt. 23. – Mihályi Péter kormánytámogató román képviselő felszólalása az 1918. októberi képviselőházi indemnitási vitában

C) 1918. aug. M[angra] V[asile]: *Magyarok és románok.* (részletek)

38) 1917. dec. 2. Részletek az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségeinek önrendelkezési jogáról a Birodalmi Tanácsban és a delegációkban kirobbant vitából

39) 1917. nov. – 1918. febr. A brit külpolitika Monarchia-tervei és a budapesti sajtó kommentárjai 1917-1918-ban (A-C irat)

40) 1917. jún. – nov. Iratok a Huszadik Század (1917.) nemzetiségi ankétjáról és Jászi nemzetiségi munkásságnak román, szlovák visszhangjáról (A-D irat)

---

41) 1917. jún. Iratok a Magyarországgal kapcsolatos pángermán tervekről (A-B irat)

42) Iratok a csehszlovák és délszláv emigráció Magyarországgal kapcsolatos együttműködéséről, valamint a korridor kérdéséről (A-B irat)

43) 1917. jan. 6/17. gr. Tisza István miniszterelnök képviselőházi beszéde az erdélyi románokkal szembeni drákói szigorrról és a magyar hegemonia erősítéséről (A-B irat)

44) Iratok 1918. első feléből a magyar–román viszonyról és a nemzetiségi politika jövőbeli támpontjairól

A) 1918. április 6. – Jancsó Benedek nemzetiségpolitikai tárgyú levele tájékoztató iratok megküldése tárgyában

B) 1918. május 31. – Jancsó Benedek, bukaresti osztrák–magyar „elhárítócsoporthoz” irredenta osztálya vezetőjének levele ... miniszterhez jelentéssel és javaslatokkal, 2 melléklettel

1. melléklet:

Jelentés a bukaresti osztrák–magyar „elhárítócsoporthoz” irredenta osztályának működéséről 1917 októberétől

2. melléklet:

Jancsó Benedek Pro memoriaja a magyar kormány használatára „a nemzetiségi kérdés jövőben való kezelésének eszközeiről és módjáról”, továbbá a romániai magyarok hazatelepítésére vonatkozó javaslatok tárgyában

C) 1918. július 11–12. – Jancsó Benedek levele Tisza Istvánhoz a közoktatásügy nemzetiségi, s különösen erdélyi vonatkozásai tárgyában

45) A Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesület működése

1918. június 25. – A Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesület kérelme vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államsegély iránt

46) Iratok a magyar–román politikai közeledésről

A) 1917. február 28. – Iosif Siegescu parlamenti beszéde, mely szerint a román politikusoknak etnikai pártok helyett a létező magyar pártokban kell tevékenykedniük

47) Iratok a Budapesten élő románok megfigyeléséről

A) 1917. március 12. – Ügynökjelentés budapesti románoknak a Vadászkürt szállóban folytatott, a kolozsvári kémper ítéletével kapcsolatos beszélgetéséről

B) 1917. május 8. – Sándor János belügyminiszter jelentése gr. Tisza István miniszterelnökhöz a budapesti románoknak, különösen Ioan Erdélyi ügyvédnek a kémperrel kapcsolatos tevékenységéről

C) 1917. december 29. – Ügynökjelentés a Román Nemzeti Párt Végrehajtó Bizottságának a Vadászkürt szállóban tartott, a román internáltak és a határszéli román iskolák helyzetét tárgyaló titkos üléséről

D) 1917. december 31. – Ügynökjelentés a Román Nemzeti Párt tagjainak a Vadászkürt szállóban tartott titkos üléséről, a szocialistákkal való együttműködés visszautasításáról

48. 1917. júl. 17. A Polgári Radikális Párt határozata a Tisza István bukása utána helyzetről

49) A háború alatti ruszin kérdés magyar és magyarbarát megítélése

A) 1917. június – Bresztovszky Endre áttekintése az egykorú ruszin társadalmi helyzetről

B) 1917. szeptember – Matyaczkó Tivadar Munkács egyházmegyei nagyprépost és főtanfelügyelő vitacikke a hazai rutén ajkú görög-katolikus magyaroknak „a nemzetiségekkel való összekeveredése veszélyével” kapcsolatban.

C) 1917. augusztus 25. – Darkó Jenő elemzése a ruszin nemzetiség és a görög-katolikus vallás összefüggéseiről

50) Anton Štefánek tevékenysége 1917-1918-ban

A) 1917. október 21. – A prágai Národní Listy egysíkú képe a magyar politika szereplőiről:

B) 1918. február – Braun Róbert szemle-cikke Anton Štefáneknek a prágai sajtóban a magyarországi szlovák viszonyokat bemutató vitaírásáról

51) Iratok a délszláv egység gondolat fejlődéséhez

A). 1917. november 1. – Ante Trumbić decentralizáló szellemű magyarázata a korfui nyilatkozathoz (részletek)

B) 1917. július 22. – Frano Supilo föderatív álláspontja a szerb kormányzat irányában

52) 1917. szept. 12. A hivatalba lépő Wekerle-kormány délszláv politikája

53) Iratok Bosznia–Hercegovina hovatartozásáról a háború utolsó szakaszában

A) 1918. szeptember 25. A délszláv egységtörekvés és Bosznia-Hercegovina hovatartozásának megítélése a háború utolsó szakaszában

H) 1918. szeptember 25. – A „Pesti Napló” vezércikke az annektált tartományokról magyar részről való lemondásról

- I) 1918. szeptember 25. Spitzmüller közös pénzügyminiszter és Sarkotić vezérezredes együttes távirata az uralkodóhoz a délszláv kérdés rendezése tárgyában
- J) 1918. október 1. – A „Pesti Napló” kommentárja és tudósítása Hussarek osztrák miniszterelnök birodalmi tanácsi, a Monarchia és ezen belül Bosznia-Hercegovina megtartásáról mondott beszédéről
- K) 1918. október 1. Unkelhäuser Károly horvát-szlavón-dalmátországi miniszter bejelentése a minisztertanácsban „Dalmácia és Bosznia-Hercegovina hovácsatolása és a fiumei kikötő megnagyobbítása” ügyében

54. 1918. júl.- szept. Brit külügyi iratok a délszláv, román és csehszlovák állam területi kiterjedéséről és nemzetiségi viszonyairól (A-D irat)

55) Iratok Bosznia-Hercegovina államjogi helyzetével kapcsolatos elképzelésekről

- A) 1918. júl. 16. – Anton Korošec Birodalmi Tanácsi interpellációja Bosznia-Hercegovina hovatarozásának kérdésében

56) Iratok a boszniai-hercegovinai kérdés 1918. őszi kiéleződéséről

- A) 1918. augusztus 31. Br. Sarkotić István vezérezredes, Bosznia-Hercegovina tartományi főnökének jelentése az annektált tartományok ügyeiben illetékes br. Burián István közös pénzügyminiszterhez a magyar és osztrák miniszterelnökökkel folytatott egykorú budapesti megbeszélésről
- B) 1918. szeptember 24. – A bécsi „Neue Freie Presse” budapesti levelezőjének nyilatkozata „a délszláv problémáról” és a birodalmi tanács állásfoglalása jelentőségéről Bosznia-Hercegovina ügyében
- C) 1918. szeptember 24. – A „Pesti Napló” bécsi munkatársának tudósítása a Korosec vezette délszláv egységmozgalom ekkori helyzetéről, az antant felfogásáról és Bosznia-Hercegovina Magyarországhoz való esetleges csatlakozásának várható közéleti következményeiről

57) Iratok az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségi együttműködésének külső képéről. Részletek Svájc bécsi követének 1918. őszi jelentéseiből

- A) 1918. szept. 1–4. Charles Daniel Bourcart-nak, Svájc bécsi követének 17. számú jelentése Félix Calonder, a Szövetségi Tanács elnöke részére (Részlet)
- B) 1918. szept. 9–12. Charles Daniel Bourcart-nak, Svájc bécsi követének 18. számú jelentése Félix Calonder, a Szövetségi Tanács elnöke részére (Részlet)
- C) 1918. szept. 22–24. Charles Daniel Bourcart-nak, Svájc bécsi követének 20. számú jelentése Félix Calonder, a Szövetségi Tanács elnöke részére (Részlet)
- D) 1918. okt. 4. Charles Daniel Bourcart-nak, Svájc bécsi követének 21. számú jelentése Félix Calonder, a Szövetségi Tanács elnöke részére (Részlet)
- E) 1918. okt. 11. Charles Daniel Bourcart-nak, Svájc bécsi követének 22. számú jelentése Félix Calonder, a Szövetségi Tanács elnöke részére (Részlet)
- F) 1918. okt. 14–18. Charles Daniel Bourcart-nak, Svájc bécsi követének 23. számú jelentése Félix Calonder, a Szövetségi Tanács elnöke részére (Részlet)
- G) 1918. okt. 23–25. Charles Daniel Bourcart-nak, Svájc bécsi követének 24. számú jelentése Félix Calonder, a Szövetségi Tanács elnöke részére (Részlet)
- H) 1918. okt. 31. Charles Daniel Bourcart-nak, Svájc bécsi követének 25. számú jelentése Félix Calonder, a Szövetségi Tanács elnöke részére

58) Iratok Tisza István 1918. szeptemberi boszniai útjáról

- A) 1918. szept. 20. – A bosznia-hercegovinai jugoszláv bizottság vezetői által gr. Tisza István királyi megbízottnak Szarajevóban átnyújtott nyilatkozat
- B) 1918. szept. 21. – Gr. Tisza István királyi megbízott előszóban adott válaszának szövege a bosznia-hercegovinai jugoszláv bizottság által neki szeptember 20-án Szarajevóban küldöttéleg átnyújtott „Nyilatkozatra”
- C) 1918. szept. 22. Ivo Pilar horvát jogpárti politikus tervezete „a délszláv kérdés közjogi megoldására”
- D) 1918. szept. 23. Br. Sarkotić István vezérezredes, Bosznia-Hercegovina tartományi főnökének távirati jelentése az uralkodó hadsegédje útján IV. Károlyhoz gr. Tisza István szarajevói tartózkodásáról
- E) 1918. okt. 1. Anton Korošec felszólalása a birodalmi tanácsi szláv képviselői klubok közös elnökségi értekezletén Tisza boszniai útjával kapcsolatban
- F) 1918. okt. 2. František Staněk cseh és Anton Korošec délszláv birodalmi tanácsi képviselők felszólalása az osztrák képviselőházban Tisza boszniai szereplésével kapcsolatban, a fővárosi sajtó szövegek közlésében

59. Iratok Unkelhäusser Károly horvátországi báni kinevezésének kérdéséről

- A) 1918. okt. 4. Budapesti sajtóhírek az új horvát bán kinevezésének előkészítéséről
- B. 1918. Okt. 8. Felterjesztés Mihalović felmentéséről és Unkelhäusser Károly

60) Iratok gr. Burián István közös külügyminiszter nemzetiségi vonatkozású tevékenységéről

- A) 1918. okt. 15. Báró Burián István exozéja a delegációk külügyi albizottságának ülésén
- B) 1918. okt. Részlet báró Burián István naplójából
- C) 1918. okt. Részlet báró Burián István Tisza nemzetiségi politikáját elemző feljegyzéséből

61. Iratok gr. ifj. Andrássy Gyula nemzetiségpolitikai megnyilvánulásairól:

- A) 1918. júl. 17. Részlet gr. ifj. Andrássy Gyula parlamenti felszólalásából
- B) 1918. júl. 21. A Telegraful Român reakciója Andrássy Gyula nemzetiségi nyilatkozatára

62. Iratok gr. Czernin Ottokár közös külügyminiszter békepolitikájának nemzetiségi vonatkozásairól:

- A. 1917. okt. 3. gr. Czernin külügyminiszteri programja
- B. 1917. dec. 4. gr. Czernin külügyminiszteri exozéja a magyar delegáció ülésén
- C) 1918. Részlet gr. Czernin visszaemlékezéséből

63. Iratok a délszláv államépítő tervek Magyarországot érintő vonatkozásairól

- A) **1918. okt. 18.** Ante Trumbić memoranduma Robert Cecilhez a jugoszlávok által lakott osztrák-magyar területekről
- B) 1918. okt. 19. Lord Robert Cecil, brit külügyi államtitkár feljegyzése a délszláv területi igényekről

64) Iratok a csehszlovák és délszláv emigráció Osztrák-Magyar Monarchiával kapcsolatos terveiről

- A) 1918. Részletek M. D. Marinković Finis Austriae c. propagandairatából

B) 1918. Magyarországi vonatkozású részletek Tomáš Garrigue Masaryk Az új Európa. A szláv álláspont c. propagandairatából

65) Iratok a temesvári sváb értekezlet Magyarország integritását támogató nyilatkozatáról

A) 1918. október 20. – A temesvári sváb értekezlet nyilatkozata

B) 1918. október 22. – A munkapárti ellenzéki sajtó híradása az 1918. október 20-i temesvári sváb értekezlet integritási határozatáról

66) A magyar–szlovák megegyezés megítélése a háború utolsó heteiben

A) 1918. október 4. – Ferdiš Juriga hungarofil megnyilatkozása és visszhangja a párt vezető köreiből

B) 1918. október 15. – Matúš Dula kísérlete Juriga parlamenti felszólalásának megakadályozására

C) 1918. október 10. – A párizsi csehszlovák emigrációs sajtóban közölt „pesti levél” a Wekerle miniszterelnök, majd gr. Károlyi Mihály által a szlovák nemzeti párt vezetőivel, illetve román és vezető nemzetiségi politikusokkal folytatott, önkormányzatot felajánló tárgyalásokról

D) 1918. október 15. – Dula Máté, a Szlovák Nemzeti Párt elnökének nyilatkozata arról, hogy a szlovákok nem egyeznek ki a Károlyi Mihály vezette magyar tárgyalóbizottsággal, a párizsi cseh emigrációs sajtó szöveggözlésében

67) Iratok a délszláv emigráció Ausztria-Magyarország elleni diplomáciai és sajtóakcióiról

A) 1918. január 12. – A genfi „La Serbie” politikai hetilap vezércikke: „Lloyd George és Ausztria-Magyarország”

B) 1918. március 16. – A genfi „La Serbie” cikke: „A jugoszlávok harca Ausztria-Magyarország ellen”

68) Iratok az erdélyi és bukovinai románok egyesülési törekvéseiről

A) 1917. április 26. – Az orosz fogságban lévő monarchiabeli román tisztek darnicai kiáltványa az erdélyi és bukovinai románok állami-nemzeti egyesülési szándékáról

69) Iratok gr. Károlyi Mihálynak a Szerb Radikális Párttal kialakított kapcsolatáról

A) 1917. jún. 22. – Gr. Károlyi Mihály nyilatkozata a nemzetiségek megnyerése ügyében az újvidéki választói blokk küldöttségének adott válaszában

B) 1917. júl. 22. – A Szerb Radikális Párt bejelentése a Függetlenségi Károlyi-párttal kötött paktumról

C) 1918. október 13. – Hadzsi Koszta, a magyarországi Szerb Radikális Párt vezérének nyilatkozata gr. Károlyi Mihállyal folytatott tanácskozásairól

70) Iratok gr. Károlyi Mihály délszláv kapcsolatairól és tárgyalásairól

A) 1918. szeptember 21. – A genfi „La Serbie” Károlyi Mihálynak a délszláv kérdésben képviselt álláspontjáról

- B) 1918. október 13. – A magyar munkássajtó tudósítása gr. Károlyi Mihálynak a magyarországi Szerb Radikális Párt egyik vezetőjével folytatott megbeszéléséről
- C) 1918. október 13. – A munkapárti ellenzéki sajtó híradása dr. Károlyi Mihálynak a horvát vezető politikusokkal folytatott tárgyalásairól

71) Iratok a Szlovák Nemzeti Párt 1918 tavaszán tartott bizalmas tanácskozásáról

- A) 1918. május 24. – A Szlovák Nemzeti Párt képviselői bizalmas tanácskozásának jegyzőkönyve [részletek]
- B) A Szlovák Nemzeti Párt képviselői bizalmas tanácskozásának határozatai

72) 1918. máj. 30. A Pittsburgben elfogadott amerikai cseh-szlovák egységnyilatkozat

73) Iratok a román egyházakkal kapcsolatos megszorító kormányzati intézkedésekről

- A) 1918. máj. 28. – Mangra Vazul gör. kel. román érsek-metropolita tiltakozása a szinódusra kiküldött miniszteri biztos ténykedése ellen
- B) 1918. június 6. – A román gör. kat. papság kívánságait tartalmazó 1918. májusi manifesztum, a gör. kel. román sajtó szöveggözlésében
- C) 1918. június 11. – Hírlapi tudósítás a román görögkeleti egyházi kongresszusokkal kapcsolatban a magyarországi román görög-nemegyesült egyház és a kormányzat között támadt ellentétéről
- D) 1918. jún. 27 – A magyarországi román Gozsdu-alapítvány pályázati felhívása az 1918/1919. iskolai évre
- E) 1918. jún.29. – A Telegraful Român vezércikke a gör. kel. román egyházmegyei zsinatokhoz kirendelt kormánybiztosokról
- F) 1918. július 7. – A munkapárti ellenzék sajtójának rövid híradása a román görögkeleti és görög katolikus felekezeti népiskolákban működő tanítók „állami elemi népiskolai tanítóvá történt kinevezéséről
- G) 1918. július 17. – Gr. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter átírata Wekerle Sándor miniszterelnökhöz az aradi gör. kel. román lelkészeknek vízkeresztkor a magyar himnusz zenekari eljátszását meggátló magatartása tárgyában, 1 melléklettel

74) Iratok „Ausztia-Magyarország elnyomott nemzetiségeinek”római kongresszusáról

- A) 1918. ápr. 2. R. W. Seton–Watson levele A. Trumbichoz utóbbinak a római kongresszuson való részvétele tárgyában
- B) 1918. ápr. 5. Viktor Chum svájci sajtóösszefoglalója a római kongresszussal kapcsolatos várakozásokról
- C) [1918. ápr. 11. után] E. Beneš párizsi francia nyelvű folyóiratának részletes beszámolója „az Osztrák–Magyar Monarchia elnyomott nemzetiségei” ügyében 1918. ápr. 9–11 [8–10]-én tartott római kongresszusról
- D) 1918. ápr. 12. R. W. Seaton-Watson levele feleségéhez a kongresszuson szerzett benyomásokról
- E) 1918. ápr. 14. A genfi La Serbie vezércikke a római kongresszus szerb értékeléséről
- F) [1918. ápr.-jún.] Egykorú olasz propagandaírás a római nemzetiségi kongresszus olasz szempontú értékeléséről
- G) 1918. máj. 31–jún. 1. Az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériumának nyilatkozata a római kongresszus határozataival kapcsolatos érdekeltségéről
- H) 1918. aug. Nagy-Britannia propagandáért felelős minisztériumának összefoglalója

a római kongresszus hatásáról

- I) 1918. október 15. – november 1. – Ernest Denis beszámolója az 1918. áprilisi római nemzetiségi kongresszustól az ez évi párizsi kongresszusig terjedő szakaszcól
- E) Az Osztrák-Magyar Monarchia elnyomott nemzetiségeinek a római kongresszuson elfogadott határozatai

75) Iratok a világháború utolsó fél évéből és november elejéről a társadalmi feszültség éleződéséről a nemzetiségi régiókban és az ottani erőszakos cselekményekről

- A) 1918. május 31. – A cs. és k. 72. gyalogezred tartalékos zászlóalj-parancsnokságának jelentése a pozsonyi cs. és k. parancsnoksághoz a Pozsony környéki razzia eredményéről
- B) 1918. június 5. – A récei (Pozsony vm.) állomásfőnök panasza a a pozsonyi cs. és k. parancsnoksághoz a katonaszökevények tevékenysége miatt
- C) 1918. június 10. – A belügyminiszter utasítása a katonaszökevények felkutatására
- D) 1918. július 29. – A belügyminiszter iránymutatása a razziák és a katonaszökevények azonosításának bejelentéséről
- E) 1918. szeptember 6. – a cs. és k. hadügyminisztérium levele br. Szurmay Sándor honvédelmi miniszterhez arról, hogy a „zöld káderekről” szóló híradások túlzottak
- F) 1918. szeptember 14. – A honvédelmi miniszter felhívása a „zöld káderek” bejelentésére
- G) 1918. október 30. – A közrend felbomlása 1918. október végén Horvátországban a budapesti sajtó közlésében
- H) 1918. november eleje – Erőszakos cselekmények 1918. november első napjaiban Arad megyében

76) Iratok a cseh pártok államjogi törekvéseiről és a cseh–szlovák állam nemzetközi jogi elismertetésére irányuló 1918. októberi tevékenységről

- A) 1918. október 16. – A közös kormányhoz cseh képviselők által benyújtott államjogi függetlenségi nyilatkozat
- B) [1918. október 18–24.] – Részlet Edvard Beneš emlékiratából I. Károly császár föderalizációs kísérletének antant-visszhangjáról, az osztrák–magyar békejavaslatra adott amerikai válaszcól és a Csehszlovák Nemzeti Tanács ideiglenes kormányként való olasz diplomáciai elismeréséről

77) Parlamenti nemzetiségi nyilatkozatok 1918. október közepéről az önrendelkezésről

- A) 1918. október 18. – Alexandru Vaida-Voevod képviselő beszéde, a román nemzeti párt végrehajtó bizottsága nevében felolvasott nyilatkozata az önrendelkezési jogról és Wekerle miniszterelnök viszcvtválasza
- B) 1918. október 18. – Andrea Ossoinack Fiume képviselőjeként felolvasott nyilatkozata és Wekerle miniszterelnök állásfoglalása a város jövőjéről és a horvát kérdésről
- C) 1918. október 18. – Apponyi Albert gróf elutasító álláspontja egyes nemzetiségek által a majdani békekonferencián igényelt önálló képviselettel szemben, s javaslata a béke-előkészületekre
- D) 1918. október 19. – Ferdinand Juriga képviselő beszéde és a Szlovák Nemzeti Tanács megbízásából felolvasott önrendelkezési nyilatkozat
- E) 1918. október 22. – Tisza István koncepciója a nemzetiségek államhú magatartásáról a világháborús felelősség kérdését részletező és a békeszerződésre való felkészülés alapelveit kijelölő országgyűlési beszédeben

- F) 1918. október 23. – Rudolf Brandsch képviselőnek a magyarországi németek nemzeti érzésű bizalmi férfiainak nevében felolvasott nyilatkozata
- G) 1918. november 11. Brandsch Rudolf erdélyi szász országgyűlési képviselő sajtónyilatkozata a magyarországi németiség nevében tett parlamenti felszólalásával kapcsolatban

78) Iratok Károlyi Mihály nemzetiségi tárgyalásairól a magyar békepolitika körvonalazódásáról

- A) 1917. december 20. Vasile Goldiş levele Gr. Károlyi Mihály nemzetiségi tárgyalásai 1918 őszén
- B) 1917. szeptember-október A pesti sajtó a szlovák tárgyalásról
- C) 1918. okt. 4. Zima Tibor román ügyvéd levele Károlyi Mihályhoz (1918. okt. 4)
- D) 1918. okt. 14. Apáthy István, az Erdélyi Szövetség elnökének Károlyi Mihálynak címzett levele a várható béketárgyalásokról

79) Iratok a Román Nemzeti Párt 1918. októberi működéséről

- A) Tájékoztató és útmutató levél a Román Nemzeti Párt vezetői számára Jászvásárról a román kormány melletti emigráns szervezettől

80) Iratok Fiume horvát katonai megszállásának történetéhez

- A) 1918. október 24. – A „Pesti Hírlap” támadása a lemondott Wekerle-kormány ellen a 79. horvát gyalogezred fiumei katonai akciója alkalmából
- B) 1918. október 24. – Stöger-Steiner hadügyminiszter válasza Korošec Antal birodalmi gyűlési délszláv képviselőnek a fiumei eseményekkel kapcsolatban hozzá intézett kérdésére
- C) 1918. október 24. – A fővárosi sajtó tudósítása az ideiglenesen levert fiumei felkelésről
- D) 1918. október 25. – Hírlapi tudósítás Fiume horvát katonai megszállásának átmeneti megszűnéséről
- E) 1918. október 30. – Egykorú sajtóhíradások Fiume átadásáról
1. Fiume a horvátok kezében
  2. Hírlapi tudósítás Fiumének Wekerle Sándor miniszterelnök rendeletére a susáki horvát katonaságnak történet átadásáról és a fiumei helyzet fejleményeiről

81) Iratok a Wekerle-kormány lemondásának és a fiumei felkelésnek az összefüggéseiről. (A-D irat)

82. Adalék a Román Nemzeti Tanács megalakításáról

1918. október 30. – Közlemény a magyarországi és erdélyi Román Nemzeti Tanács budapesti megalakulásáról

83) Iratok a fiumei horvát bevonulásról

- A) 1918. okt. 23.– Balla Aladár Fiume horvát megszállásáról
- B) 1918. okt. 21. – Anton Korošec fiumei közjogi deklarációja
- C) D’Annunzio emlékirata
- D) 1918. okt. 22. – Anton Korošec és Fr. Staněk birodalmi tanácsi képviselők felhívása a cattarói felkelés résztvevőinek amnesztiájáról és a cseh, délszláv, lengyel ezredek hazahozataláról

**84) Iratok a Wekerle-kormány lemondásának és a fiumei felkelésnek az összefüggéseiről.
(A-D irat)**

**85) Iratok a közös hadsereg nemzetiségi ezredeinek magatartásáról és felbomlásáról
(A-C irat)**

86) Iratok a Csehszlovák Köztársaság kikiáltásának történetéhez

- A) 1918. október 18. A Csehszlovák Nemzeti Tanács washingtoni függetlenségi nyilatkozata
- B) 1918. október 19. – A prágai Csehszlovák Nemzeti Bizottság határozati javaslata a csehszlovák államközi kapcsolatok tárgyában
- C) 1918. október 28. – A Csehszlovák Nemzeti Bizottság „kiáltványa a csehszlovák néphez”
- D) 1918. október 28. – A Csehszlovák Nemzeti Bizottság által 1918. október 28-án kiadott törvény

87) Szepes vármegyei tiltakozások a szerveződő csehszlovák állam ellen

- A) 1918. okt. 23. Késmárk város közgyűlésének tiltakozása a csehszlovák államalapítás ellen
- B) 1918. okt. 29. Neogrády Lajos szepesi alispán jelentése Wekerle Sándor miniszterelnöknek a vármegye szlovákságáról

88) Iratok a Magyar Nemzeti Tanács és a Szlovák Nemzeti Tanács kapcsolatáról

- A) 1918. okt. 30. – Károlyi Mihály köszöntő távirata a Szlovák Nemzeti Tanácshoz
- B) 1918. okt. 30. – A Szlovák Nemzeti Tanács függetlenségi nyilatkozata a csehszlovák nemzethez való tartozás alapján
- C) 1918. okt. 31. – A Szlovák Nemzeti Tanács Végrehajtó Bizottsága tanácskozása a közös állam szervezetéről (jegyzőkönyv)
- D) 1918. nov. 2. – Matuš Dulának, a Szlovák Nemzeti Tanács elnökének választávirata Károlyi Mihály táviratára

89) A Szlovén–Horvát–Szerb Nemzeti Tanács megalakulása és a horvát szábor Függetlenségi Nyilatkozata

- A) 1918. október 5–6., 8. – A Szlovén–Horvát–Szerb Nemzeti Tanács összetétele és szabályzata
- B) 1918. október 19. – A Szlovén–Horvát–Szerb Nemzeti Tanács határozata
- C) 1918. október 29. – A Szerb–Horvát–Szlovén Állam kikiáltása
- D) 1918. október 30. – Részletes hírlapi tudósítás a horvát szábor függetlenségi nyilatkozatáról és annak fejleményeiről
- E) 1918. október 30. – A Világ interjúja Krausz Ivo szábori képviselővel arról, hogy a délszláv nemzeti tanács egyedül a magyar nemzeti tanáccsal hajlandó tárgyalni, s csak annak illetékességét ismeri el

90) Az MSzDMP 1918. október 13-i rendkívüli kongresszusának nemzetiségpolitikai vonatkozásai

- A) 1918. okt. 8. Magyarország népéhez! A kongresszus nemzetiségpolitikai felhívása
- B) 1918. okt. 15. Szociáldemokrata elemzés az ország egységének megőrzéséről

C) 1918. okt. 17. Szlovák szociáldemokrata elemzés az MSZDMP nemzetiségi és békeprogramjáról

D) 1918. okt. 17. Erdélyi román szociáldemokrata elemzés az MSZDMP nemzetiségi és békeprogramjáról

91) Az Országos Radikális Párt 1918. október 14-i kongresszusának nemzetiségpolitikai vonatkozásai

A) 1918. okt. 14. Beszámoló az Országos Radikális Párt kongresszusáról

B) 1918. okt. 14. Részletek Jászi Oszkár pártelnök kongresszusi beszédéből

92) Iratok I. Károly osztrák császárnak a Ciszlajtánia föderalizálását bejelentő manifesztumáról és magyarországi fogadtatásáról (A-E irat)

93) 1918. okt. 26. Magyar Nemzeti Tanács nemzetiségi nyilatkozata

94) 1918. okt. A dél-magyarországi a magyar állam integritásával kapcsolatos szerb és horvát álláspontok

95) Iratok gr. Tisza István és gr. Károlyi Mihály a háború végével és a békekötéssel kapcsolatos parlamenti vitájáról

A) 1918. Okt. 16. Gr. Károlyi Mihálynak a háborús vereséggel és a wilsoni elvek alapján elérhető békével kapcsolatos képviselőházi felszólalásából

B) 1918. Okt. 16. Gr. Károlyi Mihálynak a háborús vereséggel és a wilsoni elvek alapján elérhető békével kapcsolatos képviselőházi felszólalásából

C) A budapesti német konzul jelentése a Károlyi–Tisza vitáról

96) Iratok az osztrák-magyar külügyminisztérium és az Egyesült Államok közti jegyzékváltásról

A) 1918. október 4. – Br. Burián István külügyminiszter jegyzéke Woodrow Wilson amerikai elnökhöz

B) 1918. okt. 19. Woodrow Wilson amerikai elnök Robert Lansing külügyminiszter által közvetített válaszijegyzéke

C) 1918. okt. 27. Gr. ifj. Andrássy Gyula külügyminiszter Woodrow Wilson amerikai elnöknek címzett jegyzéke

D) 1918. okt. Részletek a Monarchia és az Egyesült Államok jegyzékváltását kommentáló budapesti sajtó nemzetiségpolitikai vonatkozásaiból

APPENDIX**A Károlyi-kormány nemzetiségpolitikai törekvései és a magyar államból kiváló nemzetiségek 1918. november- 1919. januári állásfoglalásai, nyilatkozatai, határozatai (Válogatás)**

I) 1918. nov. 3. A Magyar Nemzeti Tanács, a Román Nemzeti Tanács és az erdélyi szászok képviselőinek közös nyilatkozata

II) Iratok a Károlyi-kormány nemzetiségpolitikájának főirányairól (A-D irat)

III) 1918. november 25. – Az újvidéki Nemzetgyűlés egyesülési határozata

IV) Iratok a gyulafehérvári román nemzetgyűlés egyesülési határozatáról

A) 1918. december 3. – A radikális sajtó a román szocialisták fenntartásairól és a kompromisszumos határozati javaslat november 30-i megszületéséről

B) 1918. december 1. – A Gyulafehérvári Határozatok

C) 1918. december 8. – A radikális sajtó híradása a román szociáldemokrácián belüli, az egyesülési határozat által kiváltott szakadásról

V) 1919. január 8. – A medgyesi szász nagygyűlés egyesülési határozata

VI) 1919. január 9. – A muraközi horvát népgyűlés egyesülési nyilatkozata